

לגדול בצל אבא ענק: לאן נעלמו בני משה רבנו?

הרצון הטבעי של אבא שמצליח בתחומו ובעסקיו, הוא שבניו ימשיכו בדרכו. הוא שואף כי ימשיכו לבנות את מה שהוא הקים וינציחו את התרומה שלו.

השאיפה הזו כפולה ומכופלת בעולם היהודי, שבנוי בדרך משפחתית. מקימי אומתנו אינם מכוונים בתארים עצמיים, כמו 'אברהם הפילוסוף, המהפכן, החסיד', אלא פשוט: אבות ואימהות. שכן שאיפתם הייתה ליצור מהפכה המשכית, שמתקדמת לדור הבא ומשנה את העולם.

גם לפני אברהם היו אנשים גדולים בעולם, כמו "אדם, חנוך, מתושלח ונח", אבל אברהם היה הראשון שחשב במונחים של המשכיות ולא שאל 'מי אני, אלא מה יישאר אחריי'. הוא הראשון ש"ציווה את בניו אחריו לעשות צדקה ומשפט". כך בנוי ספר בראשית כולו בדרך של "אלה תולדות נח ... ואלה תולדות יצחק בן אברהם". כל אדם גדול מעביר את המסורת לילדיו, ולכן אנו מכירים לפרטי פרטים את צאצאיהם של כל גדולי אומתנו: אברהם, יצחק, יעקב, עמרם אבי משה, מרים אחותו ואהרן אחיו.

רק חריגה אחת בכל תולדות אבות האומה. אדם אחד אינו מעביר את המקל לילדיו, משפחתו נגדעת בו עצמו וילדיו נעלמים מהסיקור התורני. אנו מדברים על גדול המחנכים והמלמדים שחינך עם שלם, אבל דווקא ילדיו נעלמו ממפת המשכיות. זאת תעלומת ילדי משה רבינו.

פרשתנו היא מקום מתאים לעסוק בכך, משום שיש בה רמז נוקב על הצער של משה מגדיעת משפחתו ועל הנחמה שמציע לו הקב"ה. השבוע מתחילים את חומש "במדבר", אשר כשמו, מתאר את תולדות ארבעים השנים במדבר. החומש פותח עם מפקד השבטים, סדר חנייתם במדבר, וממשיך עם מניין משפחות הלויים, ששירתו את הכוהנים ונשאו את חלקי המשכן במסעות המדבר.

מניין משפחות הלויים מתחיל כך:

1. במדבר ג: ואלה תולדת אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני: ואלה שמות בני אהרן הבכור נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר: אלה שמות בני אהרן הכהנים המשחים אשר מלא ידם לכהן ... וידבר ה' אל משה לאמר: הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו: ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המשכן.

התורה פותחת עם אזכור קצר של אהרן ובניו העומדים בראש הבית, ממשיכה לצוות להקריב את הלויים לפני אהרן ולמנותם לעוזריו ומשרתיו בניהול הבית ונשיאת חלקיו. בהמשך מאריכה התורה לפרט את בני משפחות הלויים ותפקיד כל משפחה ומשפחה בנשיאת חלקי הבית.

התמיהה הבולטת שצועקת מתוך הפסוק היא, מדוע מתחילה התורה באזכורו של משה, "ואלה תולדות אהרן ומשה"? הרי תולדות משה אינם מוזכרים כאן? גם אין סיבה להזכירם כאן, בכלל משפחת הכהונה, שהרי בני משה היו לויים ולא כהנים? (יתירה מכך: גם בהמשך הפרשה המפרטת את משפחות הלויים, התורה מונה רק את דור האבות והבנים (גרשום קהת ומררי ובניהם) ולא יורדת לפרט את דור הנכדים והנינים – כמשה ובניו, ומה פתאום מתחילה עם 'אלה תולדות משה'?).

רש"י: 'ואלה תולדות אהרן ומשה' - ואינו מזכיר אלא בני אהרן? ונקראו 'תולדות משה' לפי שלימדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו. 'ביום דבר ה' את משה' - נעשו אילו תולדות שלו, שלימדן מה שלמד מפי הגבורה.

התורה רוצה ליצור המשכיות גם למשה. התורה דואגת לכבודו של גדול הנביאים, שלא זכה להמשכיות בניגוד לאהרן אחיו. לכן רומזת לחידוש גדול: ילדי אהרן נקראים גם ילדי משה וכך הייתה המשכיות גם למשה. במובן רחב יותר, אף שמשה לא זכה לילדים ביולוגיים שימשיכו אותו, אבל הוא

זכה למיליוני תלמידים עד סוף כל הדורות, כי כל ישראל הם תלמידיו. האבא נותן גוף, אבל המחנך נותן נשמה ומשמעות ואין תרומתו פחותה משל האב. ראו הרחבה בהערה¹ ביחס לחשיבות המחנך.

כמובן, הרמז הקצר פותח דלת לתעלומה הגדולה של משפחת משה: בני משה רבינו מוזכרים בתורה רק בקטנותם. פרשת שמות מתארת את לידתם של גרשום ואליעזר והליכתם עם משה ממדין למצרים. אחר כך פרשת יתרו מזכירה בקצרה כי יתרו הביאם למדבר לאחר יציאת מצרים, ומכאן נעלמים עקבותיהם וברור שאינם זוכים להמשיך את מנהיגות אביהם.

ההיעלמות זועקת לשמים, כי משה צועד כל הזמן מוקף במשפחתו. חבר הנאמנים שלו הם אהרן אחיו, ארבע בני אהרן, וחור בן מרים וכלב שגם היה אחיינו. כשמשה יוצא למלחמה הראשונה אחרי יציאת מצרים, מלחמת עמלק, הוא יוצא עם אהרן וחור, בנה של מרים. כשהוא נפרד לעלות לשמים אחרי מתן תורה, הוא מדריך את העם לפנות בכל שאלה לאהרן וחור. בהמשך, משה מושח את אהרן ובניו לכהנים וקובע בעצמו את העובדה שגדולה עוברת בגנים. אולם כשהדברים מגיעים אליו עצמו, ה' מצווה אותו להעביר מרחו ליהושע בן נון ואילו בניו נעלמים מהמשכיות ההנהגה.

האמת היא יותר גרועה. אף שאיננו יודעים הרבה על בני משה, אבל יש בתנך אזכור חמור על נכד משה. ספר שופטים מסתיים עם תקופה נוראה בחיי עם ישראל, כ"ש אין מלך בישראל ואיש הישר בעיניו יעשה". אז מתרחשת פרשת פילגש בגבעה ועוד פרשה חמורה של "פסל מיכה": איש משבט דן בשם "מיכה", הקים בית לעבודה זרה בהר אפרים. הוא העמיד פסל במרכז הבית, הלביש את אחד מאנשיו באפוד כמו הכהן הגדול בבית המקדש והעוברים היו נכנסים לעבוד אלילים. מיכה חיפש משרת שילבש את בגדי הכהן וינהל את המקום ובדיוק עבר שם בחור שחיפש עבודה. הבחור ניאות להישאר תמורת משכורת מכובדת ולהחטיא את ישראל בעוון החמור ביותר.

שופטים יח: ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני – **בבא בתרא קט:** וכי בן מנשה הוא? והלא בן משה הוא, דכתיב 'בני משה גרשם ואליעזר'? אלא מתוך שעשה מעשה מנשה, תלאו הכתוב במנשה (רש"י: הנו"ן במילה 'מנשה' היא תלויה, לפי שהיא יתירה, דבן משה הוא).

הנער נקרא "יהונתן בן גרשם בן מנשה" והאות "נ" במילה "מנשה" היא תלויה. היא כתובה בכתבי הנביאים בקומה גבוהה ביחס לשורת האותיות. לרמז שבעצם היה צריך להיות כתוב "בן גרשם בן משה" ורק מפני כבודו הכניסו אות נ וכתבו "מנשה", כמו מנשה המלך שהחטיא ישראל בעבודה זרה.

במקום אחר רומז הנביא כי יהונתן שב לה' בהמשך ימיו וקיבל תפקיד כלכלי מכובד בשלטון דוד.

דברי הימים א כג, טו: בני גרשום – שבואל ... **שם כד:** ושבואל בן גרשם בן משה נגיד על האוצרות [בימי דוד]. **בבא בתרא קי, א:** וכי 'שבואל' שמו והלא 'יהונתן' שמו? אמר רבי יוחנן ששב לאל בכל לבו.

נאיר בדרך אגב כי תולדותיו הכואבים של בן גרשם בן משה, מעניקים ביאור לתמיהה שהטרידה מפרשים רבים. ספר שמות מתאר את השמות שהעניק משה לבניו:

¹ מכאן חשיבות עצומה לעבודת החינוך, שדומה ללידת התלמיד והעמדתו בחיים. שמעתי פעם לבאר בכך הביטוי "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" וידועה התמיהה: למי נאמר "נעשה" לשון רבים? אלא הקב"ה אומר לכל הורה ומחנך בישראל, "נעשה אדם", כי בעוד שהקב"ה נותן הגוף, אבל המחנך נותן הנשמה ומשמעות החיים. ביטוי נוסף אפשר למצוא בדברי החיד"א והמשנת חסידים לשמחת ל"ג בעומר, דלכאורה מה בכך שפסקו מלמות? ממתו זו סיבה לשמוח לאחר שאלפי תלמידים מתו בזמן קצר? אלא השמחה היא שעוד באותו יום קם רשב"י והעמיד חמש התלמידים החדשים ובכך **הקים מחדש את עם ישראל**. כי בעוד שרעיונות יכולים להישכח, אבל תלמידים לא יכולים להיעלם. מרגע שהתורה של רבי עקיבא חדרה במוחות ולבבות היא הפכה לחץ שלוח שלא נעצר עד היום הזה והרי כולנו תלמידיהם של אותם חמישה חדשים. דוגמה נפלאה: בשנת תרעז (1917) קמה תופרת בפולין בשם שרה שנירר והחליטה להקים בתי ספר לבנות. עד אז היה הסדר שבנים הולכים לתלמודי תורה וישיבות ואילו בנות לומדות יהדות מאימותיהן וסבתותיהן. אבל בעולם החל להתפתח חוק לימוד חובה והבנות נדרשו ללכת לבתי הספר הכלליים, ושנירר חששה שכן מצופות מוחן בכתבי הגויים ומאבדות עניין במורשת עמנו. היא שכנעה את האדמו"רים להתיר לה לצאת לדרך והתחילה עם שבע תלמידות שלמדו במתפרה שלה. בתוך עשר שנים היו מאות בתי ספר לבנות בכל רחבי פולין. שנירר לא האריכה ימים וגם לא זכתה לילדים משלה. היא נפטרה בגיל 52, אבל אחרי מיטתה צעדו אלפי תלמידותיה, שבזכותה נולדו מחדש והפכו להיות מנהיגות יהודיות גאות ובטוחות בעצמן.

שמות יח: וייקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה אחר שילוחיה ואת שני בניה: שם האחד גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: ושם האחד אליעזר כי אלוקי אבי בעזרי ויצלני מחרב פרעה.

לבנו הראשון קרא על שם מגוריו בארץ נכריה, ארץ מדין, ולבנו השני קרא על שם הנס שחיו ניצלו מחרב פרעה כשברח ממצרים. עולה התמיהה שהסדר צריך להיות הפוך: בשם בנו הראשון היה צריך להנציח את מה שקרה תחילה – הצלתו מחרב פרעה? במיוחד שיש בכך הודאה והכרת הטוב לה? ואילו בשם בנו השני היה צריך להנציח מה שקרה אחר כך, שחי עשרות שנים בארץ נכריה?

המשך חכמה עונה דברים מבהילים, בהמשך למדובר לעיל אודות יהונתן בן גרשם:

משך חכמה: מה שלא קרא להראשון 'אליעזר', כי לא רצה שיהיה בשמו שם 'אל', כי יצא ממנו יונתן שנעשה משרת כהן לפסל מיכה.

מפרשים אחרים מחדדים יותר: משה רמז בשמו כעין התנצלות למה שיצא ממנו, כי גידלו בארץ נכריה ובבית יתרו שעבד כל עבודה זרה והדבר השפיע לרעה שבאה לידי ביטוי אצל נכדו.

כאבי הנחת של משה, באים לידי ביטוי במקום מטלטל נוסף. פרשת פנחס רומזת כי כמו כל אבא נורמלי, משה קיווה שאחד מבניו כן ייטול משהו מירושתו. משה מבקש שם מהקב"ה למנות אדם שיירש אותו וימשיך דרכו. והשאלה עולה מה פתאום מתייחס משה להסתלקותו מהעולם והרי הוא עתיד להתחנך אל ה' להתיר לו להיכנס לארץ? ולמה דווקא שם ולא במקום אחר?

אלא לאחר שנאמרה הלכת בנות צלפחד, לפיה הילדים יורשים את אביהם ואפילו בנות יורשות באין בנים, משה ניצל את העת רצון לבקש שחוק הירושה יחול גם בתוך משפחתו (על כל פנים בירושה מדינית ולא רוחנית, שאחד מבניו ינהיג את ישראל מבחינה צבאית ופוליטית).

במדבר כז: וידבר משה אל ה' לאמר: יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על העדה – **במדבר רבה שם** – כיון שירשו בנות צלפחד אביהן, אמר משה: הרי השעה שאתבע צרכי. אם הבנות יורשות, בדין הוא שירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה: 'נוצר תאנה יאכל פריה' (משלי כז יח) – בניך ישבו ולא עסקו בתורה, אבל יהושע הרבה שרתך וחלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספלים ופורס את המחצלות ... כדאי הוא שימש את ישראל.

וכל אדם כואב ותוהה: איך המורה שחינך את כל ישראל, לא זכה לראות נחת מבניו? כיצד "תורה צווה לנו משה" ולא צווה לבניו? האם יש כאן רמז לכך, שילדי אדם גדול, מועדים לצאת קטנים?!

ב. בעל הקיצור שולחן ערוך, רבי שלמה גאנצפריד, כותב הסבר פשוט ועצמתי. בני משה לא ממשיכים דרכו בהנהגה, כדי לאפשר **לכל יהודי להיות בן משה**. התורה באה להעביר מסר מהדהד ששערי תורה פתוחים בפני כל אדם, יהיה מי שיהיה ואין התורה שייכת לאיש או למשפחה.

כתר כהונה וכתר מלכות עוברים בתורשה וצריכים להיוולד במשפחה הנכונה כדי לזכות בהם. שכן הכתרים הללו קשורים באופי ואישיות (בני אהרן הם חסדנים ומסורים לציבור ובני דוד הם מנהיגים). אבל כתר תורה אינו קשור באופי, הוא תחום עיסוק שתלוי אך ורק בסקרנות לדברי התורה ובאהבתה וחשקתה. ולכן כתר תורה אינו שייך למשפחה או לשבט ומונח ועומד לכל ישראל.

גדולי תלמידי החכמים באו משום מקום ואביהם היה עם הארץ או אפילו גר. כמו רבי אליעזר בן הורקנוס שמרד באביו והלך ללמוד קריאה וברכות בגיל 28, או רבי עקיבא ורבי מאיר שהיו גרים, ועד שאומרת הגמרא כידוע שרבי עקיבא עלה על משה רבנו והיה ראוי שתנתן התורה על ידו.

2. ספר אפריון פרשת תצוה: אמאי לא נמשכה רוממות משה לזרעו אחריו ולא זכה לבן שימלא את מקומו, וניתנה גדולתו למשרתו יהושע? נראה שהיה זה בהשגחת הבורא יתברך שלא יהיה למשה בן הראוי שימסור לו משה את התורה, כי אם היה כן, היו סבורים העולם שגם כתר תורה היא ירושה, כמו כתר כהונה וכתר מלכות. והיו פונים את עצמן מן התורה והיו אומרים כי די שזרעו של משה לבדם יתעסקו בה. לכן הראה הקב"ה כי התורה איננה בירושה רק הפקר, וכל הרוצה לזכות יכול לזכות בה.

רמבם תלמוד תורה א: בשלושה כתרים נכתרו ישראל: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרון, כתר מלכות זכה בו דוד, אבל כתר תורה מונח ועומד ומוכן לכל, שנאמר 'מורשה קהילת יעקב'. כל מי שירצה יבוא וייטול.

בעמדנו בערב מתן תורה, נחתום את הביאור הזה בפרפרת נפלאה. המדרש בתחילת "פרקי דרבי אליעזר" מספר את סיפורו המפורסם של רבי אליעזר בן הורקנוס. הוא גדל בור אצל אבא עשיר והיה חורש עם אחיו את השדה. בגיל 28 הרגיש ריקנות והיה יושב על המחרשה ובוכה. התגלה אליו אליהו הנביא ושאל למה הבכאי? הוא סיפר על רצונו ללמוד תורה. אמר לו אליהו: "לך לירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי". הלך ולמד עד שדברי תורתו האירו את העולם.

כאן עולה התמיהה, האם זו הישיבה המתאימה לשלוח בור בן 28?! הרי בחור מבוגר שלא יודע קרוא ו"מודה אני", צריך לשלוח לישיבה של בעלי תשובה שיעשו עמו את הצעדים הראשונים ויראו אם הוא רציני ולא לישיבת גדול הדור כרבן יוחנן בן זכאי? התשובה היא שאליהו הנביא ראה אותו **בוכה ונוסף לתורה** ואין גבול לאן יכול להגיע אדם שרוצה באמת ללמוד. כל מה שצריך בשביל להצליח בתורה הוא לרצות בה ואז נפתחים שערי מעלה להצלחה. לכן עוד בהיותו בור בן 28, כבר אפשר היה להכתירו על שם העתיד כרבי אלעזר בן הורקנוס. בהערה הובא סיפור יפה².

הסבר מעורר נוסף לחידת בני משה: שמעתי בשם הגאון יוסף דב סולובייצ'יק, ראש ישיבת יצחק אלחנן בניו יורק, ומצאתי לו רמז בספר שנכתב על ידי אחד מקדמוני רבני תימן, רבי זכריה הרופא.

בני משה נפגעו מכך שמשה התייחס אליהם כאבא וריחם עליהם. כמו אבא טוב, הוא רצה להקל עליהם את החיים ולמנוע מהם חיי מצוקה ומאבק, אבל בכך גרם להם להיות **תיירים** בעם ישראל. הם צפו על הכול מבחוץ ולא ידעו להעריך את הפלא והמתנה של להיות יהודים.

ניזכר בלשון התורה שהובא לעיל לגבי הגעת יתרו למחנה ישראל: "וייקח יתרו חתן משה את צפרה אשת משה **אחר שילוחיה**". אבל באיזה "שילוחים" מדובר? לאן משה "שלח" את אשתו עוד לפני מתן תורה? [הפרידה שמדוברת בסוף פרשת בהעלותך, הייתה רק אחרי מתן תורה]. אלא בראשית שליחותו למצרים, כשהגיע בפעם הראשונה ממדין עם אשתו ובניו, פגש אותו אהרן ונבהל: אתה מכניס למצרים משפחה בת חורין?! רחמי הבעל והאב התעוררו ומשה שלח אותם חזרה למדין.

אולם הרגע הזה חרץ את גורלם הרוחני: נאבדה מהם ההזדמנות **לשלם** על היהדות שלהם. האדם הוא חיה מחפשת משמעות, הוא לא מבקש חיים קלים ונוחים שאין בהם התמודדות. להיפך, כל חיו מבקש דבר בעל ערך ששווה לקרוע את הגב בשבילו, לפתח ולהנציח אותו באוויר העולם.

והערך של דבר נקבע לפי המחיר שמשלמים עבורו (כמובן מתוך שמחה והכרה בחשיבות המאבק). בעוד שכל ילדי ישראל נאבקו על יהדותם, אימותיהם ילדו אותם בין עצי התפוח והמלאכים גידלו אותם. הם חוו בסערה את המאבק בפרעה ואת עשרת המכות, הנה ילדי משה הגיעו לאזור רק אחרי יציאת מצרים. הם היו צופים מהצד, כמו הנערים שמגיעים מחוץ לארץ למסע בר מצוה של 'תגלית', לראות את נופי הארץ, וזה לא מספיק כדי להטמיע את הזכות להיות יהודי. ילד מתחבר בפעם הראשונה שמישהו מזיל דמעה ומנצח את עצמו. הוא צריך לראות אבא שמתאמץ מדי בוקר ללכת לתפילה, הוא צריך **להתנסות בעצמו, להתקדם ולנצח את עצמו** ולחשוף את הכוחות העמוקים בו.

מדרש החפץ במדבר ג,א: ולמה לא זכר בני משה [עם תולדות אהרן כאן בפרשתנו]? לפי שלא זכו ליציאת מצרים ולא לעבור בים עם בני ישראל, אלא היו עם יתרו.

² הגאון ר' אייזל חריף (הרב יהושע אייזיק שפירא), מרבני ליטא לפני כמאתיים שנה, חיפש שידוך לבתו. הוא נכנס לישיבת וולוז'ין המעטירה, בתקופת כהונתו של הנצי"ב, ניגש לבימת הקריאה והכריז כי יש לו שאלה חמורה בסוגיה שלמדו ומי שיתרץ אותה יהיה חתנו. בכירי התלמידים ניסו לתרץ אך לא הצליחו. ר' אייזל נואש למצוא את התלמיד המתאים ועזב את ההיכל. רץ אחריו תלמיד בשם "יוסף שלופר" ושאל "אבל מה התירוץ? אני לא מוצא מנוח בלי לבאר את הקושיה?". אמר לו ר' אייזל שהוא יהיה חתן לבתו, כי הדבר החשוב ביותר בלימוד התורה הוא התשוקה והאהבה אליה. החתן הפך בעצמו לגאון בדורו, הוא היה אחריו ראב"ד סלונים ומחבר "מרכבת יוסף" ו"פורת יוסף" על הש"ס.

רש"י: 'אחר שילוחיה' - כשאמר לו הקב"ה במדין 'לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלוקים ... אמר אהרן על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם! אמר לה משה: לכי לבית אביך, נטלה שני בניה והלכה לה.

כמה המסר הזה חשוב: עלינו להפסיק לרחם על הילדים שלנו. לחדול להנמיך את הדרישות ולפתור עבורם כל בעיה. כבר אמר מי שאמר כי הדבר הכי גרוע שהורה יכול לעשות לילד הוא לא לדרוש ממנו. כי איזה משמעות תהיה להם? מה יניע אותם לקום בבוקר? הורים צריכים להראות לילדים דוגמה חיה, כיצד הם עצמם מקריבים בשמחה עבור תורה ומצוות ולעודד את הילדים להמשיך באותה הדרך והמחיר משדרג את הערך האלוקי לזה שעומד במקום הראשון.

בהערה³ הובא משל נפלא.

נחתום את הפרק בפרפרת חשובה. האור החיים מבאר בדרך זו שאלה גדולה: כאשר משה מסנגר על ישראל ומפציר בקב"ה למחול על חטא העגל, הוא אומר "למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים", והשאלה עולה: מדוע מדגיש שהעם יצא ממצרים? האם לא די בכך שהם בני אברהם ויצחק כדי לרחם עליהם?!

אור החיים שמות לב,י: 'למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת ממצרים'- בא לסתור מה שאמר 'ואעשה אותך [וילדיך] לגוי גדול', כי לא יתכן שימצא הכנת אושר הצדקות כאשר ימצא בעם זה שהוציאם ממצרים, משא"כ בני משה... שלא ידעו ואינם בגדר יציאת מצרים, והפסד זה אין לו תיקון בבני משה.

שעבוד הנפש והתקשורתנו לבורא נובעת מהחוויות במצרים – על הסבל והנסים, ואי אפשר ללמד את זה מבחוץ, להטמיע את זה אצל מי שלא חווה את זה. לכן משה טוען כי ילדיו אינם יכולים להיות העתיד של עם ישראל, אלא רק אלו שיצאו ממצרים ויעבירו הלאה את החוויה לבניהם.

מכאן נטפס רמה ונתקדם אל יסוד היסודות בחינוך, כפי שמוציאו הרבי מליובאוויטש מסיפור בני משה. זה לא אירוע מקרי שבני משה נשארו בחוץ, אלא זו אמירה מהותית אודות דרך החינוך הנכונה, שאינה מספיקה להיות כפי שחינך משה את בניו ואת כל ישראל. חייבת להיבנות קומת ביניים. הרבי מקדיש לכך ביאור ארוך בליקוטי שיחות (יח 345-347), הדברים כתובים באותיות של חסידות ותרגמתי אותם כמיטב הבנתי ועניות דעתי, כפי שהרבי עצמו מדבר במקומות אחרים.

ג. שלמה המלך אומר מילה אחת שהיא יסוד החינוך – וגם האתגר הגדול שהוא מציב להורים ולמחנכים: "חונך לנער על פי דרכו, [ורק אז] גם כי יזקין לא יסור ממנה". חינוך צריך לעבור דרך כלי התלמיד ולא רק דרך כלי הרב. החינוך אמור להיות כזה שמשכנע את התלמיד בחשיבות המסר ואי אפשר להסתפק בכך שאצל הרב, הדברים גדולים וחשובים.

משה רבנו היה ענק הדורות, איש האלוקים שחי למעלה כמו למטה והמציאות האלוקית הייתה נהירה אצלו כמו השמש שזורחת בחוץ. זה היה מחויב המציאות כדי לפרק את הטבע ולחולל נסים שלא התקיימו כמותם, אבל זה לא מספיק בשביל לחנך את הדורות הבאים. משום שהילדים שלו עמדו במקום אחר לגמרי. הם לא חוו את נסי יציאת מצרים ותמורת זאת גדלו במקום אלילי כארץ מדין. מה שהיה ברור אצלו - עבר מעל הראש שלהם.

³ מעשה באבא עשיר שעבד יום ולילה, אבל בנו נהנה מהחיים. הוא כבר מסודר ולמה לו להתאמץ. היה קם בשלוש והולך לישון בשלוש. האבא חש מתפוצץ מהשטחיות של בנו והחליט לדחוף אותו לעבודה. הוא דיבר עם חבר נפח שילמד את הילד לעבוד. ביום ראשון הגיע הילד לנפחיה ונבהל לראות את העמל שם. הנפח ראה עם מי יש לו עסק ושלח אותו לשבת במשרד, ובסוף שבוע נתן לו מאה שקל על עבודתו. הילד חזר הביתה ונפנף עם השטר שקיבל על עבודתו, אבל האבא הביט על הידיים החלקות שלו והבין כמה הוא עבד. הוא תפס את השטר וקרע אותו לשניים. "אל תבלבל לי שעבדת". הילד משך בכתפיים והלך לענייניו. בשבוע השני חזר הסרט על עצמו. הילד מסתובב בנפחיה עם הטלפון, מקבל מאה שקל, האבא קורע את השטר בכעס והילד מושך בכתפיו.

בשבוע השלישי החליט הנער להיכנס לעניינים. הוא סחב ברזלים מצד לצד, הוא עמד מעל האש להתיך אותם ונכווה בשתי הידיים. גבו כאב ועיניו שרפו מהחום. ביום חמישי הוא קיבל מאה שקל מהנפח ונפנף בהם לאבא. כשאבא בא לקרוע את השטר, הוא נתן צרחה: "אל תקרע, עבדתי קשה על זה...".

[גרוע מכך: כשבני משה עמדו מול אביהם והרגישו את הפער העצום בינו ובינם, הם כנראה נשברו בקרבם. הם ידעו שאין בעולם אדם בעל ערך כמו האבא הענק שלהם, אבל גם הרגישו את הפער בינו ובינם וידעו שלעולם לא יגיעו למעלתו. המינימום שלו היה הרבה יותר מהמקסימום שלהם והמרחק מוכרח ליצור שבר קשה לאיחוי].

כדי לחנך ילד, נדרשת קומה נוספת: 'לדבר עם האויב'. כלומר, לדבר עם הנפש הבהמית שלו, החומריות ונטיות השכל שלו. עלינו לפנות אל הכלים שדרכם הוא לומד ומכיר ולשלב אותם בתהליך. נדרש לתת לו אהבה, העצמה, מילים טובות, תחרות ומתן פרסים. להרטיב את אותיות הא-ב בדבש בעת ההכנסה לתלמוד תורה, כדי שירגיש בשפתיו שלו שהתורה טובה מכל סחורה.

כך ביאר הרבי בהזדמנות אחרת על שאלת הבן התם, "כי ישאלך בנך **מחר** לאמר מה זאת" והמפרשים דנים בניסוח "מחר": מדוע ישאל מחר ולא היום? וכי בגלל שהוא תם יזכר רק מחר...?! הרבי עונה רעיון מהדהד: הילד שואל בגלל שהוא "מחר". כי נולד בדור אחר שלא קיימים בו הנסים וההתמודדויות של הדור הקודם. לכן מה שמובן מאליו אצל האבא, לא משכנע אותו. מצד אחד יש כאן הרגעה לאבא, שהוא אינו אשם במצב הילד, אבל מצד שני זו תביעה עצומה לאבא: אתה חייב לדבר בשפה של "מחר". אינך יכול לצטט את הדברים כפי שהם, אלא לתרגם אותם לעולמו של הילד.

3. תוכן מליקוטי שיחות יח/345 ואילך: גדולת משה לא ניתנה לזרעו אחריו, שכן עבודתו הייתה בדרך מלמעלה למטה, ללמד תורה שמונעת את כל העניינים הבלתי רצויים בדרך גילוי אור שדוחה חושך. אכן התחתון מואר ונלקח על ידי האור, אבל היות שה'מטה' עצמו לא הזדכך, הנה כאשר **גילוי האור פוסק - נשאר המטה במצבו ומעמדו הקודם**. לכן לא הובטח לו 'בריתי שלום לו ולזרעו אחריו'.

זה היה התפקיד של אהרן הכהן. אהרן הוסיף את הממד של ההעצמה מלמטה למעלה. הוא שכנע את התלמיד להבין **במפת האינטרסים שלו** כי התורה היא הדבר המתוק ביותר. המדרש מספר כי כאשר היה רואה נער חוטא, לא היה נותן לו נאום תקיף מרוחו הגדולה של אהרן, אלא עושה את ההיפך: היה מחבק את הנער ואומר 'כמה אני אוהב אותך, אני מביט בעיניי שלך ורואה איזה עתיד רוחני גודל מצפה לך'. אחר כך כשאותו ילד היה מתעורר לגנוב, היה נזכר באמון שהפגין בו אהרן והיה אומר לעצמו, 'לא אעשה את זה לאהרן הכהן'.

[מצד שני, אהרן לבד לא היה יכול להספיק, כמו שדיברנו בעבר שאהרן היה מעורב ברמה מסוימת בחטא העגל ולא עמד נגד ישראל. שכן חייב להיות תחילה ממד נעלה מהעולם, בו האלוקות היא המציאות היחידה הקיימת. רק לאחריו אפשר להקים קומת ביניים שמשלבת את מציאות התחתון].

דוגמה מושלמת: זה היה בחול המועד סוכות תשמ"א, אולם 770 התמלא בילדים וילדות שהתכנסו לרגל כנס חגיגי בנוכחות הרבי מליובאוויטש. הרבי נעמד על יד המיקרופון והטיל פצצה: אני מקים תנועת ילדים עולמית, שתיקרא "צבאות ה'". המבנה של התנועה יהיה כמו ארגון צבאי: הקב"ה הוא המפקד העליון, מדי תקופה תפורסם פקודת יום עם תביעה למעשה טוב, הילדים יענדו סמלים ומדים מיוחדים, יתחרו ביניהם ויתקדמו בסולם דרגות צבאי בהתאם למילוי המשימות.

הבשורה של הרבי התקבלה בהתלהבות וכיום מאות אלפי ילדים חברים בתנועת צבאות ה'. אבל היו מבוגרים שהתלהבו פחות. הרבי קיבל מכתב ממחנך שנדהם מעולם המושגים שמציב מנהיג רוחני בסדר הגודל של הרבי: צבא?! מיליטריזם?! האם מנהיג חרדי מחנך למונחים של מלחמה?!

הרבי השיב במכתב ארוך באנגלית (גיליון התקשרות 847) ונקודת הדברים: "**הפן החשוב בימינו הוא חוסר קבלת עול, לא רק עול מלכות שמיים, אלא קבלת סמכות בכלל, כולל סמכות ההורים והמורים ומראה של מלכות ברחוב. ילדים אמריקניים מתחנכים ברוח החופש והעצמאות והדבר הביא להרגשה של ביטחון עצמי, ועד שהרוצה לשחות נגד הזרם מראה שהוא יכול להערים על המשטרה ומערכת המשפט. חשבת זמן רב ומתוך מאמץ רב כיצד למצוא דרך להשפיע על ילדי אמריקה לרעיון של התבטלות לפני בעל סמכות? הגעתי למסקנה שהדרך היחידה היא על-ידי מערכת של משמעת ומילוי פקודות שהם רגילים לה, מערכת כזאת שהילדים עצמם ימצאו אותה קרובה לרוחם.**"

הרבי פועל בענווה עצומה ומוריד את עצמו לרמתם של הילדים. הוא משחק איתם בקביות כדי להציל את הדור. שכן חינוך אינו מבוסס על עולמו של הרב, אלא פועל באמצעות הצינורות הטבעיים של

הילד, דרכם הוא אוהב ללמוד. אחד לומד עם האוזניים, אחר לומד עם הידיים כשהוא גוזר, מצייר או מנגן, אחר צריך חילוק אנליטי, ואחר צריך סיפור וריגוש, תחרות, העפלה, השלמת משימות וניצחון במלחמה. חינוך פירושו לצעוד אתו ביחד ולהשחיל את המסר דרך הצינורות שדרכם הוא קולט חיים.

הרבי קיים זאת בעצמו יום-יום ושעה-שעה: באנו מל"ג בעומר בו חידש הרבי לקיים תהלוכות ענק ולהוציא את הילדים לחוויה יהודית ברחוב. הרבי עצמו שלא בזבז דקה אחת, ישב במשך שעות וצפה בתהלוכה. הוא כיבד את הילדים והתבונן במוצגים המרהיבים שהכינו הבחורים. כי השאלה החשובה בחינוך איננה במה מאמין הרב, אלא **כמה הצליח להטמיע זאת בכלי התלמיד.**

נוסיף להעשרה: ביארנו בעבר (פרשת בא פג) כי זה סוד האירוע והספר היהודי המצליחים ביותר. החגיגה הכי פופולרית היא ליל הסדר, והספר הכי מוכר הוא ההגדה. שכן ההגדה היא הספר היחיד בו חז"ל **לא כתבו את עצמם!**, הם לא כתבו את מה שהם אהבו לדעת, אלא יצרו חוויה שמושכת את הילד. התורה הטילה עלינו משימה מאתגרת: להביא את כל ארבע הבנים בלילה הזה וחז"ל שברו את הראש, איך יוצרים חוויה מלהיבה שתגרום לכל ארבע הבנים לבוא. התוצאה היא סיפור מעניין, מסר רלוונטי, שאלות שמעלים הילדים עצמם, אמצעים להתמיה ולסקרן אותם ומשחקי תחרות.

נסיים בנקודה דומה שמבאר הרבי באותה הדרך (לקו"ש 205/ז): אחד הדיונים התמוהים בתורה, מתקיים בין יתרו למשה. יתרו הוא 'אורח לרגע שרואה כל פגע' ואינו מצליח להבין את המערכת הריכוזית שמשה בנה: הוא השופט והדיין היחיד וכל ישראל באים לשפוט לפניו כקטן כגדול. יתרו טוען בפני משה כי העסק לא ישרוד ו"נבול תבול גם אתה גם העם". אכן הצעת יתרו מתקבלת ומשה ממנה ערכאות נמוכות של שרי עשרות, שרי מאות ושרי אלפים שירידו ממנו לחץ עבודה.

וכל אחד תמה מה משה חשב? וכי צריך לבוא גוי מבחוץ ולהאיר את עיניו לעומס המשפטי שהוא יוצר על עצמו ועל כל העם?! הרבי עונה במחשבה של רבי: משה האמין שהוא יכול לשלוט בכמות הפניות, משום שכאשר עולים ועומדים לפניו, הבעיות נפתרות מהר. כאשר מתייצבים שני שותפים מסוכסכים בפני עיניו הקדושות של משה, הם שוכחים את המריבות הקטנות ומתביישים לספר שהם מתקוטטים על כמה שקלים. הם מתפשרים מהר וחוזרים הביתה. בני זוג שעמדו לפניו, נמסו מאורו הגדול והרגישו קטנות הדעת על האגו שמנחה אותם.

אולם יתרו טען כי המערכת בורחת מהבעיות האמתיות ומטשטשת אותם תחת האור של משה. כאשר יסתלק האור ובני הזוג יחזרו הביתה והשותפים ישובו למשרד – הצרות ישובו ויתעוררו. הפתרון הנכון הוא, למנות שרי עשרות ושרי מאות שמבינים לליבם של האנשים, שמרגישים את צרותיהם הקטנות כפי שהן, ויוכלו להעניק להם הדרכה שתעמוד בפני הלחצים של החיים האמתיים.

המסקנה מהשיעור היא: "לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להיבטל ממנה". מצד אחד, אין ביטחון בחינוך. **אף אחד לא יכול להיות בטוח שהוא יצליח במאה אחוז**, הנה גם איש האלוקים לא זכה לנחת מעולה מילדיו. מצד שני, גודל המשימה אינו פוטר אותנו מללמוד ולהעמיק איך לעשות אותה נכון, ו"גדול הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך". הקב"ה הוא המחנך האמתי, שעומד לימין ההורים ומעניק את הסייעתא דשמיא לנחת יהודי וחסיד, שנזכה לצעוד עם צאצאיו בקרוב ממש לקראת משיח צדקנו ולומר "ראו גידולים שגידלנו".

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**